

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

H. Smit, Barendrecht

Kunnen wij nog leven uit de kracht van Gods belofte?

I Kon. 12 : 27

„Indien dit volk optrekt om slachtoffers te brengen in de tempel des HEREN te Jeruzalem, zal het hart van dit volk terugkeren tot hun heer, tot Rehabeam, de koning van Juda...”

Vreemde armoede!

De fijnzinnige exegeet Prof. C. van Gelderen wijst in zijn Korte Verklaring van Koningen op een opvallend ding. In de overwegingen van Jerobeam wordt Rehabeam betiteld als „hun heer” en daarbij gaat het niet over de Judeeërs maar juist over de inwoners van het tienstammenrijk! Als Rehabeam „hun heer” is, wat is Jerobeam dan? Een opstandeling, een rebel, een man van kracht en list maar niet een man die het recht aan zijn kant heeft! Heel vreemd! Het is niet Rehabeam die er zo over denkt. Neen, het is Jerobeam zelf!

Maar... de HERE had de tien stammen toch aan Jerobeam gegeven en dat was hem toch door de profeet Ahia aangezegd (I, 11 : 31)? En de scheuring van het rijk was toch door de HERE geschied zoals ook de profeet Semaja had gezegd (I, 12 : 24)? Waarom is Jerobeam dan in zijn diepste overleggingen alleen maar een rebel, een opstandeling? Waarom kon hij zich bij zijn problemen dan niet „sterken in de HERE zijn God”, zoals weleer David (I Sam. 30 : 6)? Betekende de belofte dan niets meer voor Jerobeam?

We hebben hier, zoals Prof. Van Gelderen terecht zegt, te maken met het ongeloof van Jerobeam. Stellig. Maar daar moeten we dan wel even op doorgaan. Want ook het ongeloof heeft zijn eigen geschiedenis en zijn eigen wegen. En zijn verharding.

De weg van het ongeloof

Jerobeam heeft zich stellig door het profetenwoord laten „inspireren”! Tot de opstand tegen Salomo (I, 11 : 27)! Die opstand was niet geslaagd. Jerobeam moest vluchten naar Sisak, de koning van Egypte (I, 11 : 40).

„Zich laten inspireren” – een nogal geliefde uitdrukking, waaraan vaak ten onrechte een positieve betekenis wordt toegekend! De „inspiratie” kan namelijk het tegendeel zijn van geloof! Jerobeam heeft hier niets van David, die werkelijk geloofde en die daarom ook op de HERE kon wachten en die de grote verzoeking om Saul te doden juist door zijn geloof kon afwijzen (I Sam. 24 : 5-8; 26 : 8-11). Neen, met David is Jerobeam niet te vergelijken! Wel – vanuit de verte! – met zijn voorvader Jakob, die zich door de belofte van God liet „inspireren”! Tot de „koop” van het eerstgeboorterecht van zijn broer Ezau en tot het bedrog van zijn blinde vader Izak! Ook bij Jakob die oud- en modernheidse gedachte, dat de HERE nu eenmaal niet kan lopen, als wij Hem onze voeten niet lenen, en dat de HERE nu eenmaal niet kan werken, als wij Hem onze handen niet lenen! En ook bij Jakob die ellendige samenhang: Wat ongeloof-jegens-de-Here is is tegelijk onrecht-jegens-de-mensen! Deze zonde doet God tot een tegenstander worden. En die tegenstand is alleen te overwinnen

Inhoud

- 305 Drs H. Smit,
Kunnen wij nog leven uit de
kracht van Gods belofte?
- 306 Drs H. Algra,
Kind en geloof
3. Van magische wereld naar
realiteit
- 307 Ds J. Kranenburg,
Pastorale Notities
- 308 D. W. L. Milo,
Henoeh,
Over rechtvaardigen en
goddelozen
- 309 Dr L. van Klinken,
Een pleidooi voor de rechts-
staat (5)

door de radicale overgave in het smeekgebed om zegen en genade (Hos. 12 : 5).

Helaas, van zulk een bekering horen we bij Jerobeam niets! Dan gebeurt ook het erge, dat de zondaar in de samengang van zonde en oordeel als het ware kromgebogen wordt over zichzelf en zijn eigen doen, dat hij alléén blijft met zichzelf, en dat de lijnen, die hem met Gods belofte hadden kunnen verbinden, te lang worden en breken. Hij blijft met zichzelf in de eenzaamheid over.

Daarom moeten we met twee woorden spreken:

Jerobeam w i l d e zich niet sterken in de HERE zijn God – zijn ongeloof; Jerobeam k ò n zich niet sterken in de HERE zijn God – Gods oordeel over de niet-betreurde en niet-beleden zonde!

Ruim de barrikade op!

Dit tekstgegeven is als het ware een miniatuur. Het neemt zijn plaats in binnen het verband van de unieke geschiedenis van Jerobeam. Maar het heeft op zichzelf een stem, die de tijden door moet worden gehoord.

Ik herinner me, dat ik eens hoorde 305

van een huisbezoek bij een broeder, die nogal stevig op zijn (vele) geld zat. Hij vertelde, dat het met zijn geloofs zekerheid maar slecht gesteld was. Daarop gaf één van de ouderlingen hem de raad eens een grote som geld aan de kerk te schenken. Terstond barstte er een heilige (?) verontwaardiging los, die niet bij de kamermuren bleef staan, maar zich een weg baande naar buiten (Zo hoorde ik er ook van)! De ouderling werd terstond gezet op de weg van Simon de Tovenaar en op de baan van de af-laatkramer Tetzal uit Luther's dagen, kortom op de weg van al degenen, die meenden, dat „de gave Gods voor geld te verwerven is” (naar Hand. 8 : 20). En zo maakte men zich schietend en stampend van de raad van de ouderling af!

Ik moet zeggen, dat ik van mening ben, dat die ouderling zich veel te lakoniek heeft geuit. Hij had zijn raad moeten toelichten! Maar verder...? Waarom mocht die ouderling niet staan op de baan van Johannes' raad aan de soldaten en de tollenaars en het gehele volk (Luc. 3 : 10-14)? En waarom niet op de weg van Zacheus, die de Here Jezus toch werkelijk heel wat geld beloofde (Luc. 19 : 8)? Is het dan niet wáár, dat de weigering de vreemde goden weg te doen ons belemmert in te gaan in het Koninkrijk en ons verhindert ons te sterken in de HERE onze God? En mag dan de raad om deze „god” aan gruzelementen te slaan niet als een goede raad verwelkomd worden?

Is het dan niet waar, dat het geld voor ons de betekenis kan krijgen van ongeloof-jegens-de-Here en van onrecht-jegens-de-mensen?

En daarom heb ik geen vertrouwen kunnen stellen in die enorme verontwaardiging over de raad van de ouderling en in die onwelwillende slechte vertaling die men aan die raad gaf.

Bleek hier niet – ondanks de roerende klacht over geloofsonzekerheid – de onwil om zich te sterken in de HERE zijn God? En kwam daarin tegelijk niet uit de onmacht om zich in de HERE te sterken – een oordeel over het aanhouden van vreemde goden? Laten we toch alle barrikades opruimen! Alle veranderingen! Alle „goden”!

Bij deze uitgave van Opbouw is (weer) een kaartje gevoegd om het u makkelijk te maken een nieuwe abonnee of geïnteresseerde te werven voor ons blad.

Gaarne uw medewerking! Het bestuur

H. Algra, Den Helder

Kind en geloof

3. Van magische wereld naar realiteit

Vorige week werden de kinderangsten bij peuters en kleuters besproken. Die angsten kunnen misverstanden over de inhoud van de bijbelse boodschap veroorzaken. In dit nummer van 'Opbouw' wordt op dit onderwerp nog wat nader in gegaan. Daarna maken we de 'sprong' naar het kind van 6 tot 8 jaar.

Jezus pijn doen: een voorbeeld

„Doen jullie wel eens verkeerde dingen? Weten jullie wel wát jullie dan eigenlijk doen? Jullie kennen de geschiedenis van de Here Jezus aan het kruis. De Here Jezus heeft daar verschrikkelijk veel pijn geleden. Als jullie verkeerde dingen doen – de bijbel noemt dat zonde – dan zijn jullie eigenlijk iedere keer bezig een spijker in het vlees van de Here Jezus te timmeren. Heb je dat zelf wel eens gevoeld: dat je je prikte aan een speld of dat je net lekker aan het timmeren was en de spijker ging door je vel? Weet je nog hoe het toen bloedde? En hoe zeer het deed? Als je verkeerde dingen doet, maar ook als je verkeerde dingen denkt, dan doe je iedere keer de Here Jezus pijn. Dan sla je iedere keer weer een spijker in het lichaam van de Here Jezus...”

Deze weergave van een vertelling voor jonge kinderen zegt ter illustratie meer dan een heel artikel. Hoewel de verteller heeft geprobeerd zich de belevingswereld van jonge kinderen voor te stellen, is deze uitleg voor hen volstrekt ongeschikt (nog afgezien van de vraag of dit een verantwoorde wijze van bijbeluitleg is). Het verhaal is dermate moraliserend dat ze er absoluut niet mee uit de voeten kunnen: iedere gedachte of elk gedrag kan de associatie oproepen van het Jezus pijn doen. Daardoor kunnen schuldgevoelens ontstaan, die waarschijnlijk onlosmakelijk verbonden worden met angst voor straf.

Konklusies: kinderangst en geloof

Uit de gegevens van vorige week en het voorgaande voorbeeld kunnen de volgende (algemene) konklusies worden getrokken:

– Een veilige gezinsbasis waar het kind liefde ontvangt is van groot belang voor het beeld dat een kind van God ontwikkelt. Voor iemand die geen liefdeervaart in zijn jonge leven is het moeilijk om zich een liefhebbende God voor te stellen. (Ter nuancering: de angst voor God die het geloofsleven op latere leeftijd kan belasten houdt niet altijd verband met de vroegere opvoedingssituatie.)

– Ieder kind kent zijn angsten en in principe kan een kind ieder verhaal anders interpreteren dan de bedoeling van de verteller was. Dit hoeft er echter niet toe te leiden dat het kind *ieder* mogelijk belastend verhaal wordt onthouden (hebt u de inhoud van sommige sprookjes wel eens tot u door laten dringen?). Er is dan ook geen enkele aanleiding om om deze reden het jonge kind bijbelse vertellingen als zodanig te onthouden. Wel is het van belang om de gevoeligheid en de fantasie van het (individuele) kind in de gaten te houden. Zo kan het b.v. beter zijn om een tijdje de bijbelvertelling van voor het slapen gaan te verplaatsen naar een vroeger tijdstip (vgl. het voorbeeld van Fowler in het artikel van vorige week).

– De bijbel is een boek van onschatbare waarde, (juist) ook voor jonge kinderen. Omdat ze een sterke behoefte hebben aan een veilige basis, kan in de bijbelvertelling de nadruk het beste liggen op het vertellen over een liefhebbende God, die alles maakte en ons kent en begrijpt.

– De Bijbelvertellingen voor kleuters moeten kort en concreet zijn. Begrippen als zonde en schuld zijn voor deze leeftijdsgroep vaak nog te abstrakt. De nadruk ligt daarbij op wat er gebeurt (het gaat meer om het verhaal dan om de moraal). Conkrete geschiedenissen spreken het meeste aan. Kleuters houden van herhaling; een geschiedenis kan meerdere malen verteld worden. Wanneer een 'spannende' geschiedenis wordt verteld, is het bij sommige kinderen verstandig om het verhaal af te maken (b.v. niet: de Israëlieten midden in de zee, achtervolgd door de Egyptenaren; en pas de volgende dag verder vertellen). Er kunnen al veel bijbelse geschiedenissen verteld worden, maar de manier waarop het verhaal verteld wordt is erg belangrijk. Het te nadrukkelijk inspelen op het inlevingsvermogen en op emoties moet vermeden worden.

– God mag nooit misbruikt worden als 'drukmiddel' bij pedagogische onmacht van opvoeders („Denk erom, God ziet alles”). Dan is de kans niet denkbeeldig dat het kind God slechts als „eeuwig loerende politieagent” gaat zien. Vooral voor de kleuter kan de angst voor straf heel beangstigend zijn...

– Opvoeders kunnen ook te bang zijn om fouten te maken. Ze mogen zich dan realiseren dat de overdracht van het geloof uiteindelijk niet van de eigen inbreng afhankelijk is: God zorgt voor de geestelijke groei van het kind.

Een grote verandering

In de eerste aflevering van deze serie konstateerden we dat zowel Rümke als Fowler de leeftijd van 7 jaar als grens noemden van een sterke verandering in het denken van kinderen. Deze verandering wordt door ontwikkelingspsychologisch onderzoek bevestigd. Een kleuter van 4 jaar denkt nog in één dimensie: in een hoog glas zit meer limonade dan in een breed glas; er is één oorzaak en één gevolg. Een kind van 8 vergelijkt meerdere aspecten met elkaar. Dit heeft ook (geleidelijk) gevolgen voor de gewetensontwikkeling. Kinderen van 6 jaar vinden iets verkeerd 'omdat je er straf voor krijgt'. Op latere leeftijd gaan kinderen rekening houden met de motieven achter de daad (iemand die honger heeft en een brood steelt wordt anders beoordeeld dan iemand die dit zomaar doet).

Kinderen van een jaar of 6 gaan naar

dat allemaal onthouden, wat Hij in de bijbel op wilde schrijven?" vroeg een 6-jarige jongen. Sinterklaas wordt ontmaskerd en het kind voelt dat sprookjes ook niet 'waar gebeurd' zijn. Als gevolg van deze veranderingen in het denken wordt ook de bijbel 'getoetst' op de juistheid. Het is niet het kritische denken van de puberteit, maar de vragen in deze leeftijd dragen wel het kritisch wegen van mogelijkheden met zich mee.

Op de grens tussen twee werelden

Wanneer er veel verandert in het denken van kinderen heeft dit – zo bleek eerder in deze serie – ook gevolgen voor het geloofsleven. Misschien vormt een letterlijke weergave van een gesprek met een 6-jarig meisje op de avond voor Moederdag hierbij de beste illustratie: „Pappa, de Here Jezus kan morgen al terug komen, of misschien vannacht al, hè? Ik hoop maar dat Hij gauw op aarde terug komt. Maar als Hij nou vannacht terugkomt, hoe wekt Hij ons dan? Eigenlijk hoop ik liever niet dat Hij vannacht komt, want dan heb ik de kadootjes voor moederdag helemaal

natuurlijk wel. Dan heeft mamma de kadootjes tenminste. Ik denk dat het wel vol wordt in de hemel, met al die mensen. Alleen de stoute mensen gaan niet mee, want die zitten al in de gevangenis. Hoe gaan we trouwens naar de hemel? Op een wolk? Zakken we daar dan niet door? Ik snap toch eigenlijk niet hoe dat kan, hoor!"

Kinderen van een jaar of 6 staan nog met één been in de magische wereld waar alles kan. Met hun andere been staan ze in de wereld van de realiteit. Daardoor worden er heel nieuwe vragen gesteld, waarbij ook het zich ontwikkelende vermogen tot logisch denken een rol meespeelt.

Volgende week komen we – met betrekking tot de bijbelvertelling – nog op deze leeftijd terug.

Ontvangen boeken

Johannes Arndt (Jan Arents), *Gen. superint.v.h. vorstend. Lunenburg.* Het derde boek van het Ware Christendom over de innerlijke mens (overdenkingen); Opnieuw vertaald en van toelichting voorzien door ds J. Happee. 144 blz., f35,-; ISBN 90-242-4431-5; Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Ton Valkenburg, *Eenzaamheid... kan ik er wat aan doen?*; 83 blz., f14,75; ISBN. 90-242-4333-5; Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Dr. P. J. Versteeg, *Eerlijk luisteren naar de bijbel*; Een bundel nagelaten artikelen en bijdragen verzameld en ingeleid door drs W. Steenberg. 108 blz., f14,90; ISBN. 90-242-0937-4; Uitg. J. H. Kok, Kampen.

J. A. Knepper sr., *Het heilzame gesprek*; een helpende hand bij het voeren van een gesprek (gesprekstechniek voor de pastorale arbeid). 86 blz., f9,75; ISBN 90-6047-906-8; Uitg. Oosterbaan & Le Cointre, Goes.

Ds D. Los, *Gij hebt mijn rechterhand gevat*; pastorale hulp aan terminale patiënten. 134 blz., f14,50; ISBN 90-6047-910-6; Uitg. Oosterbaan & Le Cointre, Goes.

De Nederlands Gereformeerde Kerken; samengesteld door de Comm. voor Contact en Samenspr. met andere kerken. derde, herziene druk; 23 blz., f2,90 (min. afname 10 stuks); ISBN. 90-6064-690-8; Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Ds C. van Atten e.a., *Rondom de Bijbel*; deel 11 – Leven in de wereld; Catechese vanaf 14 jaar. 69 blz., f8,90; ISBN 90-6064-678-9; Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Aids

In aanvulling op de bespreking van „The 20th century plague” van dr. Caroline Collier in Opbouw van 30 sept. 1988 delen wij u mee dat dit boek nu ook in het nederlands is vertaald. Het wordt uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam onder de titel: Aids – een verwoestende epidemie, 88 blz., f14,90. ISBN 90-6064-685-1.

J. Kranenburg, Rolde

Pastorale Notities

De dominee als angstig bezit

Dominees zijn onder ons een dankbaar onderwerp van gesprek. Zij weten dat en dragen dat kruis vrolijk. Zodra hij binnen gehoorsafstand van een pratend gezelschap komen valt er vaak een stilte. Zo is het gezegde in de wereld gekomen „er gaat een dominee voorbij”. Hoewel een beetje dominee in zo'n geval helemaal niet voorbij gaat, maar doende alsof zijn neus bloedt zich bij het gezelschap voegt. Wat zegt men zoal van de dominee?

Ik heb op dit punt uiteraard slechts vermoedens. Ik heb de indruk dat de tendens van de gesprekken gaat van „die raken we nooit meer kwijt” tot „die houden we niet lang”. Dit laatste is natuurlijk uitermate vlijend voor de betrokkene, maar u hoort wel, hoe hier de dominee geworden is tot een angstig bezit, dat permanent bedreigd wordt door roofzuchtige zusterkerken en de

stroperij van hoorcommissies.

Het is hierbij dat ik nu de vinger wil leggen, want dit mag niet.

Er is onder ons geen regel voor de termijn die een predikant minstens in een gemeente behoort te blijven. Als ik het goed heb hebben de kerken elkaar voor het laatst in 1899 daarin en advies gegeven: laat de man ten minste twee jaar in zijn gemeente. Onder ons is die termijn in de praktijk wel veel langer, dacht ik. Bij de bevestiging van een predikant vallen bij ons niet zulke zware woorden als bij een huwelijk: „in gezondheid en ziekte” en „tot de dood ons scheidt”. Het is evenwel ook niet de bedoeling dat de predikant onder zijn jawoord stiekum staat te denken „tot ik beter kan”. Zou het in onze kringen voldoende bekend zijn dat de band gemeente – predikant bilateraal is? D.w.z. dat de wederovereenkomst wederzijds bindend is.

Teveel nog heerst onder ons de gedachte dat het allemaal volledig afhangt van zijn beslissing. In toenemende mate is het de praktijk dat hoorcommissies een predikant die zij op het oog hebben vragen of hij een eventueel beroep in overweging wil nemen. Maar er zou evenveel aanleiding zijn om de betreffende kerkeraad eens te polsen of zij hem eventueel zouden laten gaan. Het is denkbaar dat een kerkeraad dan zegt: voor zover wij dat nu kunnen beoordelen is het welzijn van de gemeente nog te veel van deze predikant afhankelijk en wij zouden hem daarom nu nog aan zijn jawoord houden.

Het is in elk geval niet goed wanneer de gemeente op zondagochtend angstig rond ziet of er soms onbekenden in de kerk zitten, die wel eens tot een hoorcommissie zouden kunnen behoren. U bent er ook nog! En boven alles: ik heb toch de indruk dat onder ons fijngevoeligheid heerst en eerbied ook voor het apostolisch bevel dat wij niet slechts zullen letten op ons eigen belang maar ook op dat van de ander.

HENOCH

Over rechtvaardigen en goddelozen

Als u het boek Henoch leest – waarvan sommige delen geladen zijn met kostbare inhoud en andere delen soms vervelen – is de eerste indruk: dat Henoch alles wel in zwart-witte beelden zag. Over de goddelozen niets dan toorn, vloek en verdoemenis; over de rechtvaardigen niets dan vrijspraak, geluk en vrede. Zo zwaar kunnen oud-gereformeerde broeders nauwelijks preken.

Toch. Wanneer het boek Henoch inderdaad Gods profetie bevat bestaan hel en hemel als de twee grote polen. Wat daar tussen mag liggen – en wat latere Schriftgeleerden daar duidelijk tussen zagen liggen: een ontzondigingsperiode – komt in de oudere Bijbelboeken niet voor. Het ging in die voortijd, voor de zondvloed, om goed of kwaad en om niets anders. Het kwaad was in de wereld gebracht en nam hand over hand toe, sleepte vrijwel de hele mensheid mee naar de afgrond. De strijd tegen deze wereldcorruptie was de strijd van God, engelen en mensen: om de schepping Gods te behoeden voor een fiasco.

Intussen bracht Henoch een genadige factor naar voren, die andere oude schrijvers niet zagen. Die verwachtten voor hen, die zich van de verdorven wereld afkeerden, hun loon pas in de latere bedeling: in een nieuwe schepping, een nieuwe aarde. Maar Henoch zag dat de voorspoed van Gods kinderen reeds *in dit leven* begint; en dat de ondergang van goddelozen bij hun leven te zien is. En is dit niet een rijke boodschap, die eeuwenlang voor geleerden verborgen bleef? Het was Sartre, die cynisch vroeg: „geloof je niet in een hel, waar je midden in zit?"; en het is de Schrift, die ons leert, dat in het houden van Gods geboden groot loon verborgen is; dat het wandelen met de Heere ongekend rijkdom oplevert, nu al. Zie immers de zondvloed.

—o—

We geven enkele citaten, om het voorgaande te illustreren.

„Maar met de rechtvaardigen zal Hij vrede maken, Hij zal de uitverkorenen beschermen en vrede zal over hen komen.

En ze zullen allen bij God behoren
en ze zullen allen voorspoed genieten
en ze zullen allen gezegend zijn.

En Hij zal ze allen helpen
en licht zal over hen schijnen
en Hij zal hun vrede geven" (Hs. 1 : 8).

*En zie! Hij komt met zijn tienduizenden,
zijn heiligen,
om gericht te oefenen over allen
en om alle goddelozen te verdelen.*

En om alle vlees te overtuigen van schuld
in alle werk, *dat zij goddeloos hebben gedaan
en in alle harde woorden, die goddeloze zondaren
tegen Hem gesproken hebben"* (1 : 9).

U hebt de tekst uit Judas 14, 15 al herkend? Let dan op het volgende:

„Maar gij, gij zijt niet standvastig geweest
en hebt de geboden van de Heer niet gedaan,
maar ge hebt u afgekeerd en *vermetele taal gesproken*
met uw vuile monden, tegen de Almachtige.
O gij harden van hart, *ge zult geen vrede vinden*"
(5 : 4).

„In die dagen zullen uw namen een
eeuwige afschuw inboezemen
aan de rechtvaardigen,
en wie vloekt zal bij jullie naam vloeken,
en voor jullie, goddelozen, zal vervloeking zijn"
(5 : 6).

„En al de (...) zullen zich verheugen
en daar zal vergeving van zonden zijn,
genade, vrede en barmhartigheid.

Voor de uitverkorenen zal licht ten genade
en vrede zijn; *en zij zullen de aarde beërven* (5 : 7).

U hebt in de cursieven ook Jesaja teruggevonden? Dan zag u in het laatste citaat een stukje gebruikt in de Bergrede, Matt. 5 : 5. Intussen gaan we nog even verder met citaten, die u aanspreken wanneer u de Bijbel herkent. Het gaat over de periode na de zondvloed, misschien zelfs na onze bedeling:

„En dan zullen alle rechtvaardigen ontkomen
en zullen leven en duizenden nakomelingen zien,
en al de dagen van hun jeugd en hun ouderdom
zullen dagen van vrede zijn" (10 : 17).

„En dan zal de hele aarde bloeien in
rechtvaardigheid,
en zal bedekt zijn met bomen vol zegening (10 : 18)
en alle gewenste bomen zullen geplant worden
en ze zullen wijngaarden planten
en die zullen wijn in overvloed opleveren,
en daar alle zaad duizendvoudig vrucht zal geven
zal iedere maat olijven tien perskuipen vullen."
(10 : 19).

„Zuiver de aarde van alle onderdrukking
en van alle onrecht
en van alle zonde
en van alle goddeloosheid
en van alle vuilheid, die op de aarde is
aangericht,
verdelg ze van de aardbodem" (: 20).

„En alle mensenkinderen zullen rechtvaardig zijn
en alle volken zullen Mij aanbidden en prijzen
en vereren (: 21).
En de aarde zal gezuiverd worden van alle smet
en van alle zonde
en van alle straf en pijn;
ze zullen deze dingen niet meer zien
van geslacht tot geslacht" (: 22).

„En in die dagen zal Ik de voorraadkamers
van zegeningen openen,
die in de hemel zijn,
om ze neer te zenden over het werk en de
inspanning van de mensenkinderen (11 : 1).
En *waarheid en vrede zullen samengaan*,
al de dagen van de wereld
en in alle geslachten" (11 : 2).

U hebt in de cursieven psalm 85 : 11 herkend? Hebt u in de Bijbel ooit schooner beloften voor het Messiaanse rijk aange-
troffen? Dan nu nog enkele citaten over hemel en hel:

Toen sprak ik (Henoch): „waartoe dient dat gezegende land, dat geheel met bomen beplant is, en waartoe dient die vervloekte afgrond?“ Toen antwoordde Uriël, een van de heilige engelen die bij mij was, en zei: „die vervloekte afgrond is voor hen, die voor eeuwig vervloekt zijn; hier zullen alle verdoemden samenvergaderd worden, die met hun lippen schaamteloze taal spreken tegen de Heer en smalen over Zijn glorie“ (27 : 1, 2).

„Hier zullen ze verzameld worden en hier zullen ze geoordeeld worden. In de laatste dagen zal hier over hen rechtvaardig geoordeeld worden, ten overstaan van de rechtvaardigen. en hier zullen de begunadigden de Heer der heerlijkheid prijzen, de eeuwige Koning“ (27 : 3, 4).

U hebt intussen meer schriftgedeelten herkend dan angekondigd was. Daarmee hebt u Henoeh al enigszins kunnen plaatsen tussen de oudste heilige schrijvers. En daarom durven we nu enkele opmerkingen van de vertaler Kanunnik W. H. Charles door te geven – die dit boek overigens al in 1917 publiceerde en waarvan wij de 18e druk bespreken.

„Om de betekenis van dit geschrift voor de oorsprongen van het christendom te verstaan, moet het hele boek worden bestudeerd, vooral in zijn leerstellige delen. Dan merken we op in hoeveel opzichten de leer en de algemene inzichten der Joden in de laatste eeuwen voor Christus belichaamd worden“. „De invloed van het eerste boek van Henoch op het nieuwe testament is groter geweest dan van alle apocriefe en pseudo-orthodoxe boeken tesamen“. Charles somt een lange lijst op van passages in het nieuwe testament, die of in zinsbouw, of in gedachte, direct samenhangen met of illustratief zijn voor passages bij Henoch. „Tegen de achtergrond van Henoch zien we Mattheüs, Marcus en Lucas in hun juiste perspectief. Door dit te zeggen bedoel ik niets af te doen van het belang der evangeliën. Integendeel, bekende woorden worden nu op hun plaats gezet. Het komt mij werkelijk voor, dat sommige van de bekendste uitspraken van Jezus in het juiste licht komen te staan: als ze gezien worden als Midrash (uitlegging) op termen en ideeën, die bij de hoorders van de Profeet van Galilea al bekend waren; hoewel ze nu door Joden en Christenen vergeten zijn“.

„Henoch bevat een serieuze poging, de verantwoordelijkheid voor de zonde in de wereld op te sporen; en deze poging is onze aandacht waard, omdat dit nu net het uitgangspunt der Evangeliën is“.

Daarover dus een volgend maal?

L. v. Klinken, Haarlem

Een pleidooi voor de rechtsstaat (5)

Naar aanleiding van dr. W. Aalders, „Luther en de angst van het Westen“.

Om deze artikelenserie niet te uitgebreid te maken, laat ik de verschillen tussen Calvin en Luther op politiek terrein rusten. Ook de menigverscheiden rond het boek van Abraham Kuyper „Het Calvinisme, oorsprong en waarborg onzer constitutionele vrijheden“ (Amsterdam, 1874). Meer dan Calvin is het volgens Aalders Luther geweest, die de grondslag gelegd heeft voor de constitutionele vrijheden. Calvin heeft in tegenstelling tot Luther de geestelijke vrijheid niet aanvaard. Latere Calvinisten echter weer wel.

Volgens Luther is Willem van Oranje, onze vader des vaderlands, die van huis uit Luthers was, tot de gereformeerde religie overgegaan, omdat de Calvinisten het recht van opstand tegen tirannieke vorsten erkenden. De overgang tot het Calvinisme betekende voor Willem van Oranje de aanvaarding van het recht van gewapend verzet tegen Philips van Spanje in de 16e eeuw. Het is van hem dus meer een politieke dan een godsdienstige beslissing geweest volgens Aalders.

Van Luther heeft volgens Aalders Willem van Oranje geleerd, dat niet de vorst heerst over het recht, maar dat het recht heerst over de vorst.

Luther's wijze van benadering van de Schrift wordt door aanhangers van de zogenaamde historische kritiek een ontoelaatbare en onbegaanbare weg genoemd. Deze aanhangers stellen, dat het boek Prediker alleen maar zeggen wil, dat het aardse leven zinloos en uitzichtloos is. Het lot van de mensen is gelijk aan het lot der dieren. Van gerechtigheid is in deze wereld geen sprake. Wanneer het lot van de mensen gelijk is aan dat der dieren, houdt dat in, dat het eeuwige leven de mensen ontzegd is. Hetgeen een mens overblijft om te doen is de dag te plukken en te genieten wat er te genieten valt. Dit kan natuurlijk nimmer de betekenis, de uitleg van het boek Prediker zijn. Een dergelijke opvatting is in strijd met wat in de andere bijbelboeken, in heel de Schrift wordt geopenbaard. De zogenaamde historische kritiek is doof en blind voor de openbaring Gods, die ook in het boek Prediker te vinden is; ze wordt daardoor tot op vandaag gekenmerkt, hetgeen haar dan ook steriel heeft gemaakt en nog maakt.

Luther had met Erasmus al te maken met de opvattingen van de zogenaamde historische kritiek, waar hij weinig waardering voor op kon brengen. De

zogenaamde historische kritiek is een chaosmacht, omdat ze zich vooral richt tegen de gerechtigheid (waar Luther nu juist voor vocht), met name tegen de gerechtigheid als grondslag van staat en samenleving. De kritiek draagt het beginsel van de wetteloosheid in zich en voert tot anarchie en tirannie. De toekomst ligt niet in de vrije zelfbepaling van de mens, maar in Gods hand; dat zegt de Schrift. En God blijft Zijn Schepping trouw; de zon is daarvan het duidelijkste bewijs; vandaar, dat Luther de zon het oersacrament van Gods heerlijke scheppingsorde noemt.

Zo zal volgens hem ook het wereldlijk regiment van God standhouden. God geeft Zijn Schepping niet prijs aan de chaosmachten; dat is volgens Luther de troost van het boek Prediker.

Verlaat daarom de slagorde (de wereld) niet, maar houd stand; laat u niet moedeloos maken door zwaarmoedigheid of ongeduld en laat u niet meeslepen door toorn, was Luther's advies. Vandaar de wapenspreuk van Willem van Oranje: „Je maintiendrai; Ik zal handhaven“.

Luther heeft ons gewezen op de Bijbel als rechtsbron, die van belang is voor staat en samenleving. In navolging van het Romeinse recht had in bij voorbeeld Frankrijk de koning absolute macht. De koning is keizer in zijn eigen rijk, aldus deze van oorsprong Romeinse, heidense gedachte. Luther nu verzette zich tegen dit Romeinse recht. Hij was, aldus Aalders, als een herboren Jozua, die in de 16e eeuw met de Heilige Schrift om de muren van het middeleeuwse keizerlijke, Romeinse staatsbestel heentrok, op de bazuin blies en Jericho innam om er de rechtsstaat te vestigen. Alleen de

rechtsstaat is volgens hem een afdoend geneesmiddel tegen de angst van het Westen en een veilige burcht tegen tirannie en anarchie. Luther's rechtsbron was de Bijbel. Alleen in de rechtsstaat zijn de burgers veilig tegen de overheden en machten boven hen. De rechtsstaat vereist onder meer een goed opgezette rechtswetenschap, die de rechten en plichten van overheid en burgers bestudeert en vastlegt. Daarom is wetgeving van zo'n groot belang. Het wereldlijk regiment heeft dat nodig; dat heeft Luther volgens mij zeer goed gezien. *Met ethiek komt men in deze wereld niet ver; de wereld laat dat niet toe*, zo zou men Luther's opvatting ook kunnen weergeven. Niet dat ethiek geen christelijke eis is, maar deze wereld is te boos om het zonder goede wetgeving te kunnen stellen. Anders buiten de overheden het volk uit en/of buiten de burgers elkaar uit. Zo liggen deze dingen „nu eenmaal” in staat en samenleving. Luther is van mening, dat het boek Prediker ons deze richting van denken opstuurt. Het komt mij voor, dat deze mening juist is. Luther heeft met zijn opvatting over het recht een sterke impuls gegeven aan de ontwikkeling van het staatsrecht in Europa. Van een onmiddellijke toepassing van bijbelse rechtsregels wilde Luther niets weten. Het Israëlitische recht (de Mozaische wetgeving) is tijdgebonden; het is niet direct toepasbaar in latere eeuwen en onder andere omstandigheden. Dit is ook mijn mening. Luther noemt de regel Mattheüs 7: 12 de gouden regel wat de liefde, de ethiek betreft: „Wat gij wilt, dat u de mensen doen, doe gij dat hun ook”. Alle wetten zijn een uitwerking van deze regel, deze ethiek. In die geest moeten alle wetten worden uitgelegd. Luther vond de Duitsers te dweperig en te radicaal om de fijnheid van geest te cultiveren, die een eerste vereiste is voor de bestudering van het recht. Als het van Duitsland had afgehangen zou er van een vernieuwing van het recht vanuit de Bijbel als rechtsbron en van het ontstaan van een rechtsstaat geen sprake geweest zijn. Dat er niettemin toch van zulk een ontwikkeling gesproken kan worden is volgens Aalders te danken aan Engeland, Nederland en Frankrijk.

Vooral de Franse Hugenoten dienen in dit verband vermeld te worden.

Waarin onderscheidt zich de Bijbel van het natuurrecht en van het Romeinse recht?

De wet van Mozes gaat terug op het scheppingsbegin, aldus Aalders. Reeds in het paradijs legde de Here God de mens het gebod op (Genesis 2: 16). Een tweede bijzonder aspect van de wet van Mozes is de persoonlijke formulering. Daarin treedt Gods majesteit naar voren. In Israël is de wet niet uitgevaardigd door een koning, maar rechtstreeks door God zelf. De wet des Heren lag niet in een paleis, maar in de heilige tent en in de ark des verbonds. Een derde as-

pect van de wet van Mozes is, dat zij het karakter heeft van een verbond tussen God en volk, waarin Israël's volstreekte afhankelijkheid en leenplichtigheid werden vastgesteld. Dit verbond strekte zich niet alleen uit over de verhouding van de mens en God, maar regelde ook de betrekkingen van de mensen onderling, niet slechts van de volksgenoten, maar ook met vreemdelingen, waarbij voorrang gegeven werd aan ellendigen en berooiden en zelfs met vijanden. Deze aspecten hebben de Hugenoten naar voren gehaald bij de bestudering van de Bijbel als rechtsbron voor staat en samenleving op basis waarvan de rechtsstaat opgebouwd dient te zijn.

De meest dringende opgave, waar zij voor stonden was de bijbelse herijking van het begrip „soevereiniteit”. Volgens de Hugenoten is de koning niet soeverein, maar alleen de Here God. Het absolute koningschap is een heidense aangelegenheid. Maar ook het volk bezit geen soevereiniteit. De Hugenoten zetten zich ook af tegen het soevereiniteitsbeginsel van de Franse revolutie. De democratie is in deze revolutie net zo afgodisch als het absolute koningschap en daarom een gevaar voor de rechtsstaat. De algemene wil van het volk dient men op grond van het beginsel van de volkssoevereiniteit te volgen. Het sociaal-ethische saamhorigheidsgevoel is laatste en beslissende gezagsinstantie, waar ieder voor te bukken heeft. Naar we in de Franse revolutie hebben gezien onttaardt dat ook in tirannie en anarchie (net zoals bij het absolute koningschap dus). Soevereiniteit in de zin van absolute macht dient buiten het staatsrecht te worden gehouden; een dergelijk standpunt ligt in de lijn van Luther's opvattingen.

Een kroongetuige hiervan is in onze dagen Solzjenitsyn. Hij schreef: „O, jullie linkse, progressieve studenten in Amerika, Frankrijk, Duitsland, je beseft niet in wat voor situatie mijn boeken geschreven zijn. Je trekt het je ook niet aan, maar bent bereid tot concessies en waardering van het communistisch systeem. Mijn boeken zul je pas begrijpen als je toegebruld wordt: Je bent gearresteerd, en je zonder beschuldiging of proces naar de Goelag-Archipel weggevoerd wordt. Wegneming van de angst voor de staat (en haar regelzucht) gaat gepaard met een grote verruiming van de mogelijkheden van de burger om zich te ontplooiën en zijn/haar roeping te verwezenlijken.

De leer van de twee rijken van Luther is nog steeds actueel. *De kritische distantie ten aanzien van overheid en samenleving kenmerken thans de gehele Christenheid*. De Dopersen hebben schoongemaakt met hun aversie tegen de politiek en tegen christelijke activiteiten op het gebied van staat en samenleving. De ontwikkelingen in onze moderne tijd zijn daar volgens mij debet aan. De overheid wordt de laatste jaren meer en meer als een bedreiging gezien

vanwege haar grote regelzucht en daarvan heeft men zelfs tot in het CDA genoeg van, omdat de nadelen van de genoemde regelzucht maar al te duidelijk aan het licht zijn gekomen. De wal heeft het CDA-schip op dit punt gekeerd.

Aalders heeft een uitstekend boekje geschreven, maar het is wel duidelijk, dat hij geen Kuyperiaan is, geen leerling van Abraham Kuyper. Men kan uit zijn boekje een zekere wereldmijding halen, hoewel hij zeker die kant niet op wil. Ik kan er heel goed inkomen, dat Aalders zich afzet tegen de ontstellende oppervlakkigheid van het merendeel van de Christenheid vandaag en tegen de hedendaagse bevrijdingstheologen, die al te vlot overal in de wereld, waar mensen door overheden of machten onderdrukt dan wel onrechtvaardig behandeld worden, opstanden of revoluties helpen bevorderen dan wel deze als oplossing suggereren of aanprijzen.

Een leer van twee rijken komt al voor bij Augustinus. Deze vereenzelvigde de kerk met het Koninkrijk Gods en zag in de Romeinse staat, die de kerk vervolgde het rijk der duisternis. Later veranderde dat en was de staat bij hem de lagere gemeenschap en de kerk de hogere gemeenschap. De staat was volgens hem dienstbaar aan de kerk. De strijd tussen kerk en staat is in feite in alle eeuwen gevoerd tot op vandaag toe, echter wel steeds op een andere wijze.

Sinds de middeleeuwen heeft de kerk meer en meer terrein verloren en deze ontwikkeling gaat nog steeds door.

Hoe staan wij als christenen in deze wereld? In feite is dat de vraag, waar hier (in de politiek) onder meer allemaal om gaat. Wat betekent Christus' koningsheerschappij over kerk en wereld. Is Christus' koningsheerschappij verdeeld over kerk en wereld? Is er zoiets als het rijk van de natuur en het rijk van de genade? Rome werkt met dit schema, zoals u weet. Abraham Kuyper sprak van algemene en bijzondere genade, ook een soort natuur en genade-schema. Maar Kuyper kende ook de lijn van: „Er is geen duimbreed (in dit leven) waarvan Christus niet zegt: het is Mijn”.

Vele principiële verschillen in de politiek zitten op de tweedeling natuur/genade vast. Men zou het hele vraagstuk ook zo kunnen stellen: hoe verhoudt zich „natuurlijke” argumentatie tegenover bijbelse argumentatie of wanneer moeten we een beroep doen op de bijbelse openbaring en wanneer op de „natuur”. Want we halen lang niet al onze kennis inzake wat we hebben te doen op welk terrein dan ook in het leven uit de Bijbel. De Bijbel is daar ook niet voor. Haalt de chirurg, die u van uw blindedarm afhelpt, omdat dat noodzakelijk is, zijn vakkennis om deze operatie tot een goed einde te brengen uit de Bijbel? Nee immers. Uit „de natuur”, uit Gods scheppingsorde dus. Hoe werkt het economisch proces?

Wordt dat in de Bijbel ingegeven? Ook hier: nee. De economische wetenschap heeft de wetmatigheden in dit stuk „natuur” geformuleerd en in kaart gebracht.

Aalders is geen Kuyperiaan en dus ook geen bewonderaar van Dooyeweerd. Kuyper en Dooyeweerd hebben bouwstenen aangedragen om de gehele schepping te christianiseren; geen tegenstelling dus van natuur en genade, maar heel het leven dient onder het beslag van Gods Woord gebracht te worden. Dooyeweerd staat een historische ontsluiting voor van de scheppingsmogelijkheden, maar in de visie van Aalders is dat wellicht een te weinig oog hebben voor het kwaad in de wereld. Nu kan het best zijn, dat Aalders daarin gelijk heeft.

In elk geval moeten we ons van dit christianiseren geen al te grote voorstelling maken. Wat is daar in de praktijk tot dusverre van terecht gekomen?

Ontvangen boeken

Prof. dr. W. H. Velema, Kennen jullie elkaar? Over huwelijk en relaties. 112 blz., f19,90; ISBN. 90-239-1688-3. Uitg. Boekencentrum, 's Gravenhage.

Jaap de Lange en Cees Jan Visser, Een verbond voor het leven; Schetsen voor de catechese rond het begrip „verbond”, kernwoord in het Conciliair Proces. ong. 20 blz., f3,50; Uitg. Catechetisch Centrum, Postbus 5021, 8260 GA Kampen.

H. Folkers, e.a., Ik geloof, deel 2a; Werkboek voor catechisanten (Zondag 7-15); catechese; 76 blz., f12,90; ISBN. 90-6015-676-5; Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

J. van der Steeg, Het spoor van de kerk; deel 1: Kennismaking met de kerkgeschiedenis; Kerkgesch. voor de geref. basisscholen, jaargroep 6; 94 blz., f19,75; ISBN. 90-6015-693-5; Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

H. Veldman, Het spoor van de kerk; deel 2: Achttien eeuwen kerkgeschiedenis na Pinksteren, Kerkgesch. voor de geref. basisscholen, jaargroep 7. 159 blz., f19,75; ISBN. 90-6015-694-3; Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

Ds G. Gunnink/prof. J. Kamphuis/E. W. Schaeffer-de Wal, Wat is christelijke vrijheid? GSEV-reeks, nr. 15. 119 blz., f17,50; ISBN. 90-6015-779-6; Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

Bijbels dagboek 1989, De Kracht van hunne kracht. f15,90; ISBN. 90-6015-796-6; Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

H. Bouma, v.d.m., De kerkorde, regel voor vrede in de kerk. Woord en wereld - 8; 71 blz., f13,95; ISBN. 90-5046-008-9; Uitg. Woord en wereld, Ermelo.

Ds C. van Atten e.a., Rondom de Bijbel, deel 8: kerkgeschiedenis; catechese vanaf 14 jaar; 77 blz., f9,20; ISBN. 90-6064-674-6; Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Alphen a/d Rijn

Het adres van ds M. Janssens luidt als volgt: Weegbreestraat 35, 2403 VP Alphen a/d Rijn. Tel. 01720-30558.

Regio Noord-Nederland

Uit het kort verslag van de vergadering van de kerken in de regio Noord-Nederland op 3 oktober '88 citeren wij het volgende:

Brieven van een viertal kerken naar aanleiding van de mededeling, inzake de kerk van Ten Post, zullen worden beantwoord.

Een brief van de kerk van Groningen van 10-2-'88 over vormen van samenwerking in de regio, aan alle regio-kerken verzonden, wordt voorgelezen en toegelicht. Zij zal op de verschillende kerkeraden verdere aandacht krijgen.

Regeling regionale examens. Over de nadere invulling van de landelijke regeling wordt uitvoerig gesproken, met name t.a.v. het afsluitend onderzoek. Ds Kurpershoek zal vóór de volgende regio-vergadering een uitgewerkt voorstel betreffende deze zaak aan de kerken doen toekomen.

Ned. Geref. Kerk van Leerdam

Beroepbaarstelling kandidaat F. R. Brintjes:

Uit de Regiovergadering van Dordrecht-Gorinchem, gehouden op 6 oktober '88 te Leerdam, kan het volgende worden gemeld.

In deze vergadering vond het preparatoir examen conform artikel 5 van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven plaats van br. F. R. Brintjes, lid van de gemeente van Leerdam.

Het examen had een gunstig verloop. De afgevaardigden waren eenstemmig van oordeel dat zij kandidaat Brintjes met volle vrijmoedigheid beroepbaar kunnen stellen als predikant in de Ned. Geref. Kerken.

Het adres van br. Brintjes is: Hoogstraat 78, 4141 BD Leerdam, tel. 03451-19945.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam-Overschie

Ds G. de Lange, komende van Oegstgeest, hoopt zijn intrede te doen als predikant van onze gemeente in een Dienst des Woords, welke zondag 30 oktober 1988 gehouden wordt in de Verrijzeniskerk, Springerstraat 340, Rotterdam-Alexanderpolder. Aanvang 19.30 uur. Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

Radio-kerkdienst

Op zondag 16 oktober 1988 zal de mid-dagkerkdienst van de Nederlands Gereformeerde Kerk van Breukelen worden uitgezonden via radio 5. Aanvang 5 uur nam.

KOLOFON

Redaktie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redaktie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15, 8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17, 3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Tel. 03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v. Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min. f25,- contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling):
f52,- per jaar of f28,- per half jaar. Voor studenten f42,- per jaar. Buitenland f74,- per jaar of f99,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Postbus 244, 3700 AE Zeist.

Voorganger: ds J. M. Mudde

De gedrukte preek is verkrijgbaar bij het prekenbureau van de Ned. Geref. Kerken, Postbus 10009; 1201 DA Hilversum te bestellen per briefkaart met f1,50 aan postzegels bijgeplakt of per giro door storting van f1,50 op nummer 60600 van de IKON Hilversum.

Bandjes met opname van de dienst zijn verkrijgbaar tegen kostprijs bij de stichting De Brug te Dronten, Lancasterdreef 148, 8251 TD tel. 03210-13673.

Uit breder kring

Vereniging Christelijke Studenten te Amsterdam

De V.C.S.A. organiseert van 17-10 tot en met 27-10 haar tweede kennismakingstijd. Dat betekent 2 weken lang 3 maal per week een avond kennismaken met onze vereniging.

De V.C.S.A. stelt zich ten doel bij te dragen tot de vorming van christen studenten, dit proberen wij te doen door

het bespreken van religieuze, maatschappelijke en wetenschappelijke onderwerpen en door het bevorderen van de onderlinge vriendschap.

De grondslag vormt de heilige Schrift en de apostolische geloofsbelijdenis.

Zustersverenigingen zijn: Hendrik de Cock Groningen, SSR-nu Utrecht, CSR Delft en Alpha Enschede.

Informatie: Postbus 7077, 1007 JB Amsterdam.

Zout der aarde - zout in de bron

Onder deze titel verzorgt de Reformatorische Bijbelschool een cursus van vijf avonden gericht op de praktijk van het evangelisatiewerk. Het gesprek met anders-denken en de hindernissen daarin, de gemeente als getuigende gemeente, een gesprekskring met niet-kerkelijken enz., zijn thema's die in het programma aan bod komen.

Plaats: Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist (03404-24166)

Tijd: 2, 9, 16, 23 en 30 november

Kosten: f50,- p.p. (incl. koffie en studiemateriaal)

Deelnemers: ± 40 personen uit verschillende kerken.

Opgave bij voorkeur schriftelijk.

N.B.: op verzoek ontvangt u een folder met meer informatie.

Voordelig kennismaken met

KOERS

KOERS is een christelijk opinieblad dat elke veertien dagen verschijnt met actuele en principiële informatie over:

politiek en parlement

opvoeding en gezondheid

kerk en theologie

onderwijs en literatuur

Een goed journalistiek produkt dat zich vlot laat lezen.

Elk nummer verrassend!

Maar, u wilt eerst zelf zien wat **KOERS** te bieden heeft?

U wilt zich niet meteen voor een langere periode vastleggen?

Dat is begrijpelijk. Daarom ons aanbod:
een proefabonnement op **KOERS**, en wel 4 nummers voor **f 10,-**.

Vul nu snel onderstaande bon in en zend die zonder postzegel naar: Administratie **KOERS** Antwoordnummer 257, 3760 WB Soest.

U kunt ook bellen: 02155-18228

Ja, ik wil eens zien wat **KOERS** te bieden heeft.

☐ Ik neem een proefabonnement van 4 nummers voor **f 10,-**.

Ik betaal na ontvangst van een acceptgirokaart.

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

Telefoon:

Handtekening:

f 10,-